

MUZEYDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA ETNOGRAFIK EKSPOZITSIYA TASHKIL ETISH

“SHahrisabz”-davlat muzey qo'riqxonasi

U. Yusupova, D. Usmonova

Annotatsiya: Mazkur maqolada muzeylarda zamonaviy texnologik usullarda etnografik ekspozitsiya tashkil etishning asosiy tamoyillari, yo'nalishlari va innovatsion yondashuvlari tahlil qilinadi. Etnografik merosni saqlash, sahnalashtirilgan ekspozitsiya yaratish, raqamli texnologiyalarni qo'llash va interaktiv taqdimotlar orqali tomoshabinga yaqinlashtirishning samarali usullari ko'rsatiladi. Shuningdek, ekspozitsiya dizaynida ilmiylik, badiiylik va milliy identitet masalalari ham yoritiladi.

Аннотация: В данной статье анализируются основные принципы, направления и инновационные подходы к созданию этнографической экспозиции в музеях с применением современных технологических методов. Показаны эффективные способы сохранения этнографического наследия, создания инсценированной экспозиции, использования цифровых технологий и интерактивных представлений для приближения материала к посетителю. Кроме того, рассматриваются вопросы научности, художественного оформления и национальной идентичности в дизайне экспозиции.

Annotation: This article analyzes the main principles, directions, and innovative approaches to organizing ethnographic exhibitions in museums using modern technological methods. It highlights effective ways to preserve ethnographic heritage, create staged exhibitions, apply digital technologies, and use interactive presentations to make the material more accessible to visitors. The article also discusses issues of scientific accuracy, artistic design, and national identity in exhibition development.

Kalit so'zlar: etnografiya, muzey, ekspozitsiya, raqamli texnologiyalar, madaniy meros, interaktivlik, milliy qadriyatlar, sahnalashtirilgan ekspozitsiya.

Ключевые слова: этнография, музей, экспозиция, цифровые технологии, культурное наследие, интерактивность, национальные ценности, инсценированная экспозиция.

Keywords: ethnography, museum, exhibition, digital technologies, cultural heritage, interactivity, national values, staged exhibition.

Muzeylar-tarix, ma'naviyat va san'at xazinasini bo'libgina qolmay, u nafaqat saqlab kelingan merosni namoyon etuvchi madaniy maskan, balki ilmiy tadqiqotlar va ta'lim-tarbiya tadbirlarini olib boruvchi muassasa sifatida ham ahamiyat kasb etadi. Muzeylar har bir xalqning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va ma'naviy boyligining eng muhim saqlovchilaridan biridir. Ayniqsa, etnografik meros nafaqat moddiy buyumlar, balki xalqning turmush tarzi, an'analari, urf-odatlar, qadriyatlar, marosimlari, hunarmandchiligi va ijtimoiy munosabatlarini aks ettiruvchi bebaho manbadir. Bugungi kunda zamonaviy muzeyshunoslikda "jonli ekspozitsiya", "interaktiv taqdimot", "raqamli muhitda merosni ko'rsatish" kabi yondashuvlar, hamda ekspozitsiyani tomoshabinga yaqinlashtirish tamoyillari dolzarb bo'lib bormoqda. Shu bois, zamonaviy etnografik ekspozitsiyani tashkil etishda nafaqat an'anaviy buyumlar ko'rgazmasi, balki ularning mazmunini ochib beruvchi, tarixiy kontekstni jonlantiruvchi, milliy identitetni his etishga yordam beruvchi yangi metodlar qo'llanilishi zarur. Tadqiqotchi M. Sultonovning ta'kidlashicha: "Etnografik merosning o'zi emas, balki uning ruhini ko'rsata olgan ekspozitsiya haqiqiy ilmiy-badiiy natijadir"¹.

Etnografik ekspozitsiya – xalqning turmush tarzi, urf-odatlar, marosimlari, hunarmandchiligi, kiyimi, uy-joy madaniyati va boshqa etnik xususiyatlarni aks ettiruvchi ilmiy asoslangan ko'rgazma tizimidir. Tarixiy etnografiya yo'qolib ketgan xalq va elatlar, o'tmishdagi etnik jarayonlar, maishiy turmush va ma'naviy madaniyat xususiyatlarini tadbiq qiladi. Zamonaviy ekspozitsiyalar quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi:

¹ Sultonov M. Etnografik merosni ekspozitsiyalashda tarixiylik tamoyili. Toshkent: 2019. – B. 44
Выпуск журнала №-38 *Часть-3_Ноябрь -2025*

Ilmiy asoslanganlik – har bir eksponat etnografik faktlar, tarixiy manbalar va ilmiy tadqiqotlar bilan mustahkam tasdiqlangan bo‘lishi kerak.

Badiiy yechim – ekspozitsiya nafaqat ko‘rgazma, balki tomoshabin uchun estetik tajriba bo‘lishi kerak.

Interaktivlik – tashrif buyuruvchi jarayonning faol ishtirokchisiga aylana bilishidi lozim.

Multimedia texnologiyalari – audio, video, AR, VR texnologiyalari orqali taqdimotlar yanada jonli tarzda bo‘ladi.

Sahnalashtirish – tarixiy hayot tarzining real maketlari, uy-joy modeli, hunarmandchilik ustaxonasi kabi sahnalar tashkil qilinadi.

Zamonaviy muzey konsepsiyasi tashrif buyuruvchini oddiy tomoshabin emas, balki tajriba ishtirokchisiga aylantirishni maqsad qiladi. Etnografik materiallarni tasniflash va ekspozitsion yechim. Etnografik ekspozitsiyani yaratishda birinchi navbatda materiallarni ilmiy tasniflash muhim. Odatda ular quyidagi bo‘limlarga ajratiladi:

Uy-joy madaniyati (xonadon tuzilishi, uy jihozlari, idish-tovoqlar)

Kiyim-kechak va bezak san’ati

An’anaviy hunarmandchilik (kulolchilik, zargarlik, metallga ishlov berish, yog‘och o‘ymakorligi)

Marosimlar tizimi (tug‘ilish, to‘y, azadorlik marosimlari)

Mahalliy iqtisodiy faoliyat (dehqonchilik, chorvachilik, bog‘dorchilik).

Ekspozitsiya dizaynidagi buyumlarni shunchaki vitrinaga qo‘yish yetarli emas. Har bir buyum o‘z davrining voqeyligini his ettirishi kerak. G‘arb muzeyshunosligida keng qo‘llaniladigan “contextual display” — ya’ni buyumni unga tegishli tarixiy muhitda ko‘rsatish tamoyili juda samaralidir. Masalan, o‘zbek xonadoni interyerini to‘liq maket sifatida tiklash, do‘ppi tikish jarayonini modellashtirish yoki qadimiy kulol ustaxonasining qismini jonlantirish ekspozitsiyaning mazmunini boyitadi.

Bugungi kunda etnografik ekspozitsiyada raqamli texnologiyalar qo'llanilishi nafaqat estetik, balki ilmiy va pedagogik ahamiyatga ham ega. Interaktiv ekranlar, audio gidlar, QR-kodlar, 3D modellashtirish, AR (kengaytirilgan reallik) va VR (virtual reallik) texnologiyalari tomoshabin uchun yangi tajriba yaratadi. Masalan: QR-kodlar orqali eksponatning yaratilgan davri, materiali, funksiyasi va ilmiy tavsifi batafsil ko'rsatiladi.

VR ko'zgalar tashrif buyuruvchini qadimiy uy-joy ichiga yoki hunarmandchilik jarayonining markaziga olib kirishi mumkin.

Raqamlashtirilgan bo'yoq va naqshlar orqali kiyim-kechak yoki zargarlik buyumlarining transformatsiyasi ko'rsatiladi. Tadqiqotchi T. Shodmonov ta'kidlaydi: "Raqamli texnologiyalar muzeyni bilim markaziga aylantiradi, chunki ular tomoshabinni passiv kuzatuvchidan faol o'rganuvchiga aylantiradi"².

Etnografik ekspozitsiyaning eng samarali usullaridan biri – sahnalashtirishdir. Bu usul orqali xalqning hayot tarzi, urf-odatlar, qadriyatlar va marosimlari, an'analari real sharoitda gavdalantiriladi. Masalan: qadimiy o'zbek to'yi sahnalari, hunarmandchilik ustaxonalari, milliy ayvon osti yig'inlari, Navro'z marosimlarining maketlari ko'rish mumkin. Sahnalashtirishda milliy identitet masalasi alohida o'rin tutadi. Har bir detal — gilam, idish, kiyim, me'moriy shakl — xalqning o'ziga xosligini aks ettiradi. Bunda tarixiy xolislik juda muhim. Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, "etnografik ekspozitsiya badiiy bezak bilan haddan tashqari to'yingan bo'lsa, tarixiy haqiqat soxtalashadi"³. Shu sababli ekspozitsiya dizaynida ilmiy nazorat doimo ustuvor bo'lishi shart. Etnografik ekspozitsiyada ta'lim va tarbiya funksiyasi. Zamonaviy muzeylar faqat saqlovchi emas, balki ta'lim va tarbiya beruvchi muassasa sifatida qaralmoqda. Etnografik ekspozitsiyada:

bolalar uchun amaliy mashg'ulotlar (do'ppi tikish, kulolchilik)

ma'ruza va seminarlar

jonli demonstratsiyalar

ustoz-shogird maktablari

² Shodmonov T. Raqamli muzey konsepsiyasi va uning amaliyoti. Samarqand, 2021. – B. 27.

³ Rafiqova N. Etnografik ekspozitsiyalar dizaynida ilmiylik masalalari. Buxoro, 2020. – B. 63

multimedia darslari taqdim etilishi mumkin. Bu nafaqat milliy merosni davom ettiradi, balki yosh avlodga ijodkorlik, tarixni anglash va milliy o'zlikni his etish tuyg'usini mustahkamlaydi. Madaniy an'analarni ommalashtirish va ijtimoiy xotirani mulohaza qilish muassasasi sifatida muzey inson tafakkurini kengaytirish, ta'lim olishi va ahloq-odobli bo'lib voyaga etishda, milliy o'z-o'zini anglashini qaror topdirishda etakchi rol o'ynamog'i kerak. Muzeylardagi yurtimizning boy tarixi, xalqimiz ma'daniyati, o'ziga xos urf-odatlarini aks ettiruvchi bebaho boylik bo'lmish noyob ashyolar, takrorlanmas eksponatlar orqali yoshlarimiz ongiga singib, ularni komil inson bo'lib ulg'ayishiga imkon beradi

Zamonaviy ekspozitsiya quyidagi metodik yondashuvlarga asoslanadi:

1. Tarixiylik tamoyili – har bir eksponat aniq davrga bog'lab tushuntiriladi.
2. Mantiqiy kompozitsiya – ekspozitsiya bo'limlari bir-biri bilan uzviy bog'langan bo'lishi kerak.
3. Tushunarli taqdimot – matnlar sodda, ilmiy asosli va tomoshabinga mos bo'lishi kerak.
4. Hujjatlashtirish – har bir eksponatning pasporti to'liq yuritiladi.
5. O'ziga xos milliylik – milliy merosning noyob belgilarini to'g'ri aks ettirishdir.

Xulosa qilib aytganda, muzeyda zamonaviy etnografik ekspozitsiya tashkil etish – murakkab, lekin madaniy merosni yangi avlodga yetkazish uchun nihoyatda muhim jarayon. Interaktiv usullar, raqamli texnologiyalar, sahnalashtirilgan ko'rinishlar va ilmiy asoslangan dizayn orqali etnografik meros yanada jonli va ta'sirchan bo'ladi. Bunday ekspozitsiyalar milliy identitetni mustahkamlash, xalqning qadriyatlari va tarixiy xotirasini saqlashda muhim o'rin tutadi. Ilmiylik, badiiylik va texnologik yondashuv uyg'unligida yaratilgan ekspozitsiya zamonaviy muzeyning asosiy ko'rsatkichidir. Respublikamizda amalga oshirilayotgan ishlarni tadbirga etilishi barcha muzeylar faoliyatiida alohida o'rin egallab, tashkil etilgan va etilayotgan ko'plab yangi muzeylar yosh avlodni tariximiz, moddiy va madaniy merosimizni naqadar chuqur ildizga egaligini singdirgan holda, ularni Vatanga muhabbat va sadoqat tuyg'ulari bilan tarbiyalashga xizmat qilmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Sultonov M. Zamonaviy etnografik ekspozitsiya tamoyillari. Toshkent: Fan nashriyoti, 2019.
2. Shodmonov T. Muzeylarda raqamli taqdimot texnologiyalari. Samarqand davlat universiteti, 2021.
3. Rafiqova N. Etnografik meros va ekspozitsiya madaniyati. Buxoro nashriyoti, 2020.
4. Qodirova G. O'zbek xalq etnografiyasi. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.
5. Ergashev B. Muzeyshunoslik asoslari. Toshkent: Universitet, 2022.